

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

ԲԵՄԻՆ ՊԱՏԿԱՌԱՆՔԸ

Պարզ է թէ բեմը, այսինքն քրիստոնէական քարոզութեան զաղափարն ու զործը, մեր մէջ տակաւին հեռու է իր բուն նշանակութեան համապատասխան աստիճանի մը վրայ ըմբռնուելէ:

Եւ ասիկա՝ ոչ թէ որովհետեւ — ինչպէս պիտի ուզէին զուցէ մտածել ու մանք — կենդանի խօսքը, տեղի տուած ըլլալով ծէսին, իբր թէ քան զայն աւելի յետեալ դիրքի մը վրայ կը գտնուի մեր կրօնական պաշտամունքին մէջ, այլ որովհետեւ յարգանքի այս զգացումը, զոր մեր երբեմնի հաւատաւոր սերունդները, վաղնջական ժամանակներէ սկսեալ մինչև դեռ նախորդ դարու կէսերը, սովոր էին տածել անոր նկատմամբ, կը թուի բաւական բան կորսնցուցած ըլլալ իր հին թափէն և ջերմութենէն:

Բեմը, ներկայիս, իրեն արժանի պատկառանքին առարկայ չէ մեր մէջ. այս է իրականութիւնը, և կարելի չէ և ոչ ալ ներելի՝ սքօղել այս վիճակը:

Ունկնդիրներ քարոզի կը վազեն՝ ոչ այնքան կարծես կրօնական ճշմարտութեան ծարաւէն մղուած, ոչ թէ Աւետարանի բարոյականէն հոգեւոր սնունդ ընդունելու իղձով և զիտակցութեամբ, այլ ամենամեծ մասամբ «վասն հետաքրքրութեան», կամ, առ առաւելն, լսելու վայելքին համար լոկ: Ու քարոզիչները, ակամայ՝ թէ ունակօրէն... , այլ ևս ընտելացած զոգցես հանգամանքներու այս դրութեան, բեմ կ'ենեն կամ կը դառնան ժողովուրդին, անխօս մնացած ըլլալու ստղտանքին դէմ կարենալու համար միայն յետոյ չքմեղել ինքզինքնին:

Երկուստեք է այսպէս թերացումը կամ զանցառութիւնը. հաւատքի ակնածանքով չէ առ հասարակ որ կը կատարուի ունկնդրութիւնը. ու ներշնչումի կրակէն չէ ընդհանրապէս որ քարոզիչը կը ստանայ «կենաց բան» ին ոգևորութիւնը: Վասնզի, քարոզը, թէև տակաւին պաշտամունքին մէջ հիւսուած իրապէս, դադրած է իսկապէս աստուածաշնորհութեան մաս կազմելէ:

Այդպէս չէր տակաւին յիսնամեակ մը առաջ, երբ ժողովուրդը բարեպաշտութեամբ եւ զունդազունդ կը դիմէր եկեղեցի, լսելու համար Աստուծոյ խօսքը, որ ուրիշ բան չէր այն ատեն հաւատացեալին համար, եթէ ոչ մշակուած մը այն հոգեվիճակին, զոր աղօթքը, խորհուրդը, արարողութիւնը կամ ծէսը յառաջ կը բերէին սիրտերուն մէջ, ուրիշ բառերով՝ հաւատքին լուսաւորումը

համոզումին միջոցաւ, պատճառաբանեալ վերլուծութեամբը և սրտազրաւ ընդլայնումովը բոլոր այն զաղափարներուն, հարցերուն և տեսութիւններուն, զորս աշխարհն ու կեանքը Աւետարանի զգացումովն ըմբռնելու իղձն ու հարկը կը յուզէին հոգիներուն մէջ :

Աստ'ը համար էր որ մարդիկ այն ատեն, հակառակ կրօնական կամ քրիստոնէական զարգացման համար զսլոցական կանոնեալ նախակրթութիւն մը ըստացած չլինելուն, շատ աւելի տեղեակ եւ նոյն իսկ հմուտ էին՝ քան որքան չեն այժմ, կրօնական, եկեղեցական ու մինչեւ անգամ դաւանական խնդիրներուն . վասնզի ամպիրներ կրօնի այն դասաբեմն էր, ուսկից եկեղեցւոյ վարդապետը իշխանութեամբ եւ երկիւղածութեամբ կ'ուսուցանէր հաւատքին զիտութիւնն ու բարոյականը, նախամտածուած նիւթերու վրայ՝ նախապատրաստուած ծրագրով եւ մեթոտներով, ու հաւատացեալը կը ցանկար ճաշակել կենաց խօսքի սեղանէն, ոչ միայն որովհետեւ իր հոգեւոր բնագոյր անոր կը տանէր զինքը, այլ որովհետեւ այդ սեղանէն իրեն ուղղուած առինքնող զօրութիւն մը կար, որ մշակուած և սերտուած և հաւատքին զիտակցութեամբը արտասանուած քարոզին հմայքն էր ինքնին :

Թողլով հին փառաւորագոյն շրջանները, և ակնարկելով միայն Տաթևացիէն յետոյ ընդհանրապէս և Կոլոտի և Նալեանի և անկէ յետոյ շրջաններուն մասնաւորապէս, եկեղեցւոյ համար երջանիկ այդ թուականներուն՝ քարոզիչը չէր համարձակեր և իրաւունք չէր զգար ինքզինքին բեմ ելլել՝ առանց նախապէս եւ լրջօրէն պատրաստուած ըլլալու իր քարոզին : Վկայ է այս ճշմարտութեան՝ նոյն այդ շրջաններուն պատկանող քարոզչական ճոխ զրականութիւնը, որ ԺԶ. — ԺԸ. դարերու մեր ձեռագրական հաւաքումներուն ամենէն ուշագրաւ մթերքը կը կազմէ :

Միայն այս նկատողութիւնը մատնացոյց կ'ընէ արդէն բուն վէրքը. — Բարձր ու ազդու էր երբեմն բեմը մեր մէջ, վասնզի, ինչ որ կարևորագոյն է անշուշտ և կենսական, լսողէն առաջ և աւելի՝ խօսողն էր որ պատկառանք կը զգար անոր հանդէպ :

«Եթե՞ ուսած՝ զտուած և մաքուր իւր միայն պէտք է դնել խորանի կանթեղին մէջ» . — Սխալած չենք ըլլար հաւանաբար՝ խորհելով թէ Աստուածաշունչի այս պատգամին մէջ է այն ոգին, որ պէտք է իրբեւ ուղեցոյց ծառայէ ինքզինքնին կոշումով կամ պարտականութեամբ բեմական ասպարէզին կապուած զգացողներուն համար :

Բեմ հանուած՝ այսինքն բեմասացուած մտածումներն ու խօսքերը, որոնցմով պիտի յօրինուի քրիստոնէական կեանքին ուղղութիւնը լուսաւորող քարոզութիւնը, պէտք է լինին փորձառութեան հալոցէն անցըւած՝ մաքրուած, առողջ դատումով կշռուած՝ ճշդուած եւ յուզումին խանդովը դիմացինին փոխանցուած խոհումներն ու բառերը միայն : Այս է հիմը պատկառանքին, զոր քարոզիչը պէտք է ունենայ բեմին մասին, կարենալու համար պարտադրել որ ունկնդիրը ևս, իր կարգին, ունենայ դայն անոր նկատմամբ :

Քարոզիչն է որ պիտի կարենայ պատկառելի գործել բեմը :

Յաջողելու համար այդ բանին մէջ, անիկա պարտի նախ եւ առաջ յարգանք ունենալ իր ունկնդիրներուն մասին : Պէտք չէ զանոնք համարի որոշ ար-

ժէք չներկայացնող լսողներու դիպուածական երամ մը, որուն առջև կարելի է փշրել և ցանել ափ յափոյ որոճացուած իմաստներ, այլ մարդիկ՝ որոնք հոն եկած են սրտի և մտքի ազնուական բերումներով, ոչ միայն սովորելու կամ հասկնալու, այլ նաև կատարելութեան յարացոյցովը կազդուրուելու և հոգեպէս բարգաւաճելու տենչանքով. բան մը՝ որո՞ւն համար նոյն իսկ մատուցանել պէտք է անոնց լաւագոյնը՝ զոր նուիրական խտէպէ մը տարուած գործիչը կրնայ և պարտի տալ:

Ասոր համար, սակայն, քարոզիչը ինք նախ պէտք է հաւատայ իր քարոզածին: Անհաւատ քարոզիչը բիւր անգամ աւելի անբարոյ է քան բժիշկը՝ որ կը տողէ իր դեղագիրը, առանց համոզուած ըլլալու անոր արդիւնարար ազդուութեանը մասին: Պէտք է ի մտի ունենայ անիկա միշտ սա՛ զաղափարը թէ դեր մը չէ այն զոր ինքը կոչուած է կատարել եկեղեցւոյ բեմին վրայ, ինչպէս թատերական գործիչը՝ իրենին վրայ, այլ նախասահմանուած կոչումի մը անմերժելի պահանջը, եւ թէ անձնաւորական երկուութիւնը՝ զոր դերասանը «յարուեստէ» նոյն իսկ պարտաւոր է կատարել, որքան անհասկնալի նոյնքան աններելի պիտի ըլլար եկեղեցական բեմին վրայ, և թէ խօսողը իր և մի միայն իր, և ոչ ընաւ ուրիշի մը, հոգիէն պէտք է քաղէ՝ արտաբերէ ինչ որ Հոգւոյն ներգործութեամբը հրաւիրուած է տալ ուրիշին:

Անկեղծութիւնը, անարուեստ ինքնարեւելանութեան մէջ ի յայտ եկած համարձակութիւնը գեղեցկագոյն և կենդանի կերպն է բեմական խօսքին: Ամէն հնարիմաց ձև կամ ջանք, որոնց մէջ ի վերջոյ կեղծիքն է որ կը թխսուի, պէտք է տեղի տայ սիրտ բաց պարզութեան առջև, ո՛ւր միայն ներշնչումը կրնայ թեւ առնել հոգեռանգն թափահարութեամբ: Ո՛րչափ թելադրական է խրատը, զոր առաքեալը կուտայ այս տեսակէտով ամէնուս. «Մի՛ ճարտարութեամբ բանից...»:

Երրորդ պայմանը, որ անհրաժեշտ է՝ իրականացնելու համար բեմին պատկառանքը, լեզուի վայելչութիւնը և արտայայտումի շնորհքն է աներկբայօրէն. խօսողը պէտք է կատարելապէս տիրացած ըլլայ լեզուին՝ որով պատրաստուած է խօսիլ: Քերականական պոռոտ անճշդութիւններ, բառի սխալ կիրարկումներ, աղճատ բացատրութիւններ, կաղ նախադասութիւններ, ծեծծեքուն դարձուածքներ պէտք չէ տեղ գտնեն բեմին վրայ:

Անհրաժեշտ չէ անշուշտ զրական յարգարանքը կամ ոճը, որ վերջապէս բռնի ալ չ'ստացուիր, բայց կարեւոր է կանոնաւորութիւնը, կրօնական օծութեամբ գեղեցկացած զաղափարներու մարմինին հաղցնելու համար իրեն համապատշաճ զգեստ մը, և այդ կերպով ևս, ունկնդիրին պատկառանքը աւելի լուրջ աստիճանի մը վրայ բռնելու համար բեմին հանդէպ:

Սխալ է կարծել, ինչպէս անցողակի ակնարկեցինք այս տողերուն սկիզբը, թէ ծէսը խափանարար ազդեցութիւն մ'ունի ընդգէմ բեմին: Քրիստոնէական պերճախօսութիւնը անծէս եկեղեցիներու մէջ տակաւին չէ հասած այն բարձրութեան, զոր սկիզբէն ի վեր ան միշտ ունեցած է ծիսական եկեղեցիներուն մէջ: Գիտենք թէ Տերտուլիանոս, Հերոնիմոս, Ոսկեբերան, Նազիանզացի, Պօսիւէ, Մասիլեոն, Մոնսապրէ և իրենց նման ուրիշներ ինչ գրութեան կը պատկանէին. ու գիտենք մանաւանդ թէ մեր եկեղեցիին մէջ ևս, Մանդակունիի, Շնորհալիներու, Լամբրոնացիի, եւ յետոյ Որոտնեցիի եւ Տաթևացիի եւ անոնց ողին շարունակող յաջորդ սերունդներու օրով, երբ ծէսը իր ամենէն

վառ շողշողանքը կը խտացնէր պաշտամունքին մէջ, բեմը ի՜նչ սրտազրաւ գեղեցկութեան տիրացած էր իրապէս:

Այդ երկուքը, ծէսն ու բեմը, ճիշդ չէ ներհակ նկատել իրարու. այլ կարելի է ըսել թէ առաջինը՝ իր յանկուցիչ միատիքականութեամբը՝ կ'օգնէ նոյն իսկ երկրորդին, մէկ կողմէ աւելի զօրացնելով խօսողին մէջ ներշնչումին թափը, և միւս կողմէ աւելի խորունկցնելով տպաւորութիւնը լսողին մէջ:

Ո՛չ. այլուր պէտք է փնտռել բեմին պատկառանքին մեր մէջ անկումին պատճառները. այսինքն մասամբ այն երևոյթներուն մէջ՝ որոնց ակնարկեցինք միայն հարեւանցի, եւ մեծ մասամբ դեռ շատ ուրիշներու մէջ, որոնց առջեւ դժուար պիտի ըլլար երկարօրէն կանգ առնել այստեղ:

Թէեւ դժբախտաբար փոքր թիւով, բայց դեռ ունինք բարեբախտաբար հոյլ մը ընտիր քարոզիչներ, որոնց հոգեկան ընդունակութեան և մտաւոր պատրաստութեան շնորհիւ է որ, կարելի է ըսել, կանգուն կը մնայ Հայ եկեղեցւոյ բեմը: Անկարելի պիտի ըլլար մեզի, այսպիսի զրութեան մը մէջ, յանուանէ չլիշելով հանդերձ զիրենք, առանց յարգական ակնարկութեան անցնիլ անոնց առջեւ: Բայց պիտի չկրնայինք վերջացնել այս յօդուածը, առանց բառով մը զէթ անդրադառնալու ամենատիւր երևոյթի մը վրայ, որ, ինչպէս մերձաւոր անցեալին մէջ՝ քանիցս, նոյնպէս և վերջերս սկսած է աւելի վտանգաւոր աստիճանաւ սպառնալ մեր կրօնական բեմին լրջութեանը:

Մեր խօսքը կ'ուղղուի հոս անոնց՝ որ արգահատելի մտայնութիւնը ունեցած են եկեղեցւոյ բեմը նկատելու մարտկոց անհատական կիրքերու, և վիրաւորական սլաքներ արձակելու անկէջ դէս ու դէն, ըստ երևութիւն իբր թէ հանրօգուտ՝ բայց իսկապէս անձնական նկատումներով: Եկեղեցւոյ բեմին ամէնէն բարացուցական յատկանիշերէն մին է անանձնականութիւնը. ձայնը՝ որ կը հնչէ անոր բարձունքէն, պէտք է հասնի ամէնուն հաւասարապէս. իւրաքանչիւրին հոգւոյն մէջ յառաջ բերելով իւրայատուկ բարիք մը: Անոր պատգամած ճշմարտութիւնը, իբրեւ տեսակ մը համադրող, որ ամէն վէրքի համար կրնայ ունենալ բուժիչ բալասանի մը ազդուութիւնը, հեռի՝ բացառաբար մէկին կամ միւսին համար խորտակիչ ըլլալէ, պէտք է առ հասարակ շինիչ լինի բոլոր հոգիներուն համար:

Կը մերկանայ բեմը, իր պատկառանքէն և կը դառնայ ծիծաղելի, երբ քարոզիչը հոն կ'ելլէ առանց հոգեկան և մտաւոր պատրաստութեան. բայց կը մահանայ անիկա և կ'ոչնչանայ, երբ խօսողը յանդգնութիւնը կ'ունենայ զայն վերածելու անձնական հաշուեյարդարութեան դաշտի մը, ուր վրէժն ու քէնը և ամէնէն փոքրօրի և փանաքի նկատումները ասպարէզ կ'իջնեն զգուելի գէնքերով:

Քարոզիչները, անոնք մանաւանդ՝ որոնց խօսքը, իրենց բարձր աստիճանին պատճառաւ, իր որոշ արժէքը կ'ունենայ ինքնին, պէտք է զգուշանան բեմին հանդէպ այդպիսի անպատկառ և վտանգաւոր կեցուածքէ մը:

Մեր կրօնական կեանքին, Աւետարանի հոգիով ուժաւորուելիք մեր բարոյականին ամէնէն կարևոր ազդակներէն, մեր ժողովուրդին հաւատքը շարժելու սահմանուած ամէնէն հզօր լծակներէն մին է ան, բեմը, քրիստոնէական քարոզութեան զաղափարն ու զործը:

Գնահատել պարտինք զիսնալ անոր արժէքը, ակնածութիւն և պատկառանք ունենալով միշտ անոր վերաբերմամբ: